

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет психології
Кафедра педагогічної та вікової психології

СИЛАБУС
нормативної навчальної дисципліни
ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

підготовки бакалавра
спеціальності 053 Психологія
освітньо-професійної програми Психологія,
Практична психологія

Силабус навчальної дисципліни «ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ» підготовки бакалавра, галузі знань: 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія за освітньо-професійною програмою Психологія, Практична психологія (денної та заочної форм навчання)

Розробник: Гошовський Ярослав Олександрович, доктор психологічних, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології

Силабус навчальної дисципліни «Вікова психологія» затверджений на засіданні кафедри педагогічної та вікової психології протокол № 1 від 27 серпня 2021 р.

Завідувач кафедри: _____ _____ проф. Гошовський Я.О.

Гошовський Я.О., 2021

I. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни за навчальним планом 2019н.р.
		денна форма навчання
Кількість кредитів - 6 Модулів 3 Змістових модулів 2 Загальна кількість годин: 180	Галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки Спеціальність 053 Психологія Освітньо-професійної програми Психологія, Практична психологія	нормативна
		Рік підготовки - 3
		Семестр - 5
		Лекції - 36 год.
		Практичні (семінари) -32год.
		Лабораторні -32год.
		Консультації – 8 год.
		Самостійна робота -72 год.
Форма контролю: екзамен		

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		За навчальним планом 2019 року
		заочна форма навчання
Кількість кредитів - 6 Змістових модулів 2 Загальна кількість годин: 180	Галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки Спеціальність 053 Психологія Освітньо-професійної програми Психологія	нормативна
		Рік підготовки - 3
		Семестр - 5
		Лекції -20 год.
		Практичні (семінари) -10 год.
		Лабораторні -10 год.
		Консультації – 22 год.
		Самостійна робота -118год.

Гошовський Ярослав Олександрович

доктор психологічних наук

професор, завідувач кафедри педагогічної і вікової психології

+380509171793,

<https://uk.wikipedia.org/wiki> ,

<https://orcid.org/0000-0003-1026-386X> ,

<https://scholar.google.com.ua/citations>

Контактна інформація: мобільний телефон +380509171793;

електронна адреса yaroslav.hoshovskyi @vnu.edu.ua

Дні занять <http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi?n=700>

Консультації з навчальної дисципліни проводяться протягом семестру кожного вівторка з 14.00 до 16.00 в кабінеті № 201. Якщо для здобувача потрібна додаткова консультація, то час узгоджується з викладачем.

III. Опис дисципліни

1. Анотація курсу

Курс «Вікова психологія» спрямований на засвоєння особливостей і закономірностей психофізичного розвитку людини впродовж онтогенезу, розкриття специфіки особистісного становлення на кожному віковому етапі.

2. Пререквізити: Вивчення дисципліни базується на дисциплінах загального та професійного циклів підготовки попередніх років навчання. Для вивчення курсу студенти потребують базових знань з дисциплін «Загальна психологія», «Соціальна психологія», «Психофізіологія»

Постреквізити: Основні положення навчальної дисципліни можуть бути використані при вивченні навчальних дисциплін «Методика викладання психології», «Психотерапія», «Спеціальна психологія», «Педагогічна психологія» «Психологічна служба в освіті»

3. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни “Вікова психологія” є ознайомлення студентів з віковою мінливістю психіки людини упродовж онтогенезу (філо-, історіо- соціогенезу), що допоможе їм глибше зрозуміти принципи, механізми, закономірності і особливості формування, екзистенції та розвитку людської особистості як біосоціального феномена.

Завдання вивчення курсу

- навчити студентів оволодіти такими базовими поняттями вікової психології, як вікова мінливість, онто- й філогенез, соціальна ситуація розвитку, провідний вид діяльності, психічні новоутворення вікового періоду, сензитивні періоди, нормативні вікові кризи, зони актуального й перспективного розвитку,
- основними віковими особливостями людини (психофізичними, когнітивними, сенсорно-перцептивними, емоційно-вольовими, конотативними) на кожному етапі її онтогенетичного становлення.

4. Результати навчання (Компетентності)

У ході вивчення навчальної дисципліни студенти повинні набути наступних компетенцій:

Загальні компетенції:

- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях
- Здатність генерувати нові ідеї (креативність)
- Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми
- Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).
- Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

фахові компетенції:

- Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та / або практики
- Здатність обирати і застосовувати валідні та надійні методи наукового дослідження та/або доказові методики і техніки практичної діяльності.

- Здатність здійснювати практичну діяльність (тренінгову, психотерапевтичну, консультаційну, психодіагностичну) з використанням науково верифікованих методів та технік.
- Здатність організувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології.
- Здатність приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності.
- Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.
- Здатність розробляти та впроваджувати інноваційні методи психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях.

Структура навчальної дисципліни (денна форма)

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	Усього	у тому числі					
		Лек.	Прак т (Сем)	Лаб	кон с	Сам. роб.	Форма контролю / бали
Змістовий модуль I. Загальні питання вікової психології							
Тема 1. Вікова психологія як практична галузь знань	11	2	2	2		5	Робота в групах, опитування / 3б
Тема 2. Історія становлення вікової психології	11	2	2			5	робота в групах
Тема 3. Особливості психологічного обстеження осіб різного віку	15	4	2	4		7	опитування, робота в групах/ 4б.
Тема 4. Онтогенез психіки людини: основні поняття	11	2	2	2		5	Опитування, робота в групах / 3б.
Тема 5. Вікова періодизація життєвого шляху людини	20	4	4	2	2	5	Реферати, ДС, робота в групах / 5б.
Разом за змістовим модулем 1	65	14	12	10	2	27	15б
Змістовий модуль II. Психологічні особливості онтогенезу особистості							

Тема 6. Психофізіологічний розвиток дитини у пренатальному періоді та в періоді новонародженого	11	2	2	2		5	опитування, робота в групах / 3б.
Тема 7. Психологія немовляти	11	2	2	2		5	робота в групах
Тема 8. Психологія раннього дитинства	9	2	2	2		5	Робота в групах
Тема 9. Психологія дошкільника (пізнього дитинства) (3-6)	11	2	2	2		5	опитування, робота в групах / 3б.
Тема 10. Психологія молодшого школяра	13	2	2	2	2	5	Реферати, опитування, робота в групах / 3б.
Тема 11. Психологія підлітка (10–15 років)	13	4	2	4	2	5	Реферати, опитування, ДС, робота в групах / 4б.
Тема 12. Психологія старшокласника (юнацтва)	11	2	2	2	2	5	Реферати, опитування, ДС, робота в групах / 3б.

Тема 13. Психологія ранньої дорослості (21–40 років)	11	2	2	2		5	опитування, ДС, робота в групах / 3б.
Тема 14. Психологія середньої дорослості (40–60 років)	11	2	2	2		5	опитування, ДС, робота в групах / 3б.
Тема 15. Психологія пізньої дорослості (понад 60 років)	11	2	2	2			реферати, ДС, робота в групах / 3б.
Разом за змістовим модулем 2	115	22	20	22	6	45	25б.
Усього годин	180	36	32	32	8	72	40б.

Види підсумкових робіт	
МКР	60 б
Інше: студенти, які пропустили заняття мають можливість відпрацювати їх, виконавши індивідуальні завдання, реферати, конспекти. Студенти мають право отримати додаткові бали за підготовку статті та участь у конференції, круглому столі, семінарі, які проводить щорічно кафедра.	

Заочна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	Усього	у тому числі					
Лек.		Прак (Се мін.)	Лаб.	конс ульт	Сам. роб.	Форма контролю / бали	
Змістовий модуль I. Загальні питання вікової психології							
Тема 1. Вікова психологія як практична галузь знань	13	1	1		2	9	
Тема 2. Історія становлення вікової психології	2				2		
Тема 3. Особливості психологічного обстеження осіб різного віку	4		1	1	2		
Тема 4. Онтогенез психіки людини: основні поняття	2				2		
Тема 5. Вікова періодизація життєвого шляху людини	11	1		1		9	
Разом за змістовим модулем 1	32	2	2	2	8	18	
Змістовий модуль II. Психологічні особливості онтогенезу особистості							
Тема 6. Психофізіологічний розвиток дитини у пренатальному періоді	13	1			2	10	

та в періоді новонародженого							
Тема 7. Психологія немовляти	11	1				10	
Тема 8. Психологія раннього дитинства	12	2				10	
Тема 9. Психологія дошкільника (пізнього дитинства) (3-6)	15	2		1	2	10	робота в групах / 2,5б.
Тема 10. Психологія молодшого школяра	17	2	2	1	2	10	опитуванн я, ДС, робота в групах / 7,5б.
Тема 11. Психологія підлітка (10–15 років)	18	2	2	2	2	10	опитуванн я, ДС, робота в групах / 10б.
Тема 12. Психологія старшокласника (юнацтва)	17	2	2	1		10	опитуванн я, ДС, робота в групах / 7,5б.
Тема 13. Психологія ранньої дорослості (21– 40 років)	17	2	2	1	2	10	опитуванн я, робота в групах / 2,5б.
Тема 14. Психологія середньої дорослості (40–60 років)	15	2		1	2	10	
Тема 15. Психологія пізньої дорослості (понад 60 років)	15	2		1	2	10	
Разом за змістовим модулем 2	134	8	6	6	14	100	30б. +10 б. (виконанн

							я ІНДЗ (5б.)участь у круглих столах, конференц іях, статті (5б.)
Усього годин	180	20	10	10	22	118	40б.
Види підсумкових робіт							
МКР							60 б
Інше: студенти, які пропустили заняття мають можливість відпрацювати їх, виконавши індивідуальні завдання, реферати, конспекти. Студенти мають право отримати додаткові бали за підготовку статті та участь у конференції, яку проводить щорічно кафедра							

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Методологічні засади вікової психології.
2. Структура, функції і завдання вікової психології.
3. Особливості розвитку вітчизняної вікової психології. Нетрадиційні підходи до періодизації оно- і соціогенезу особистості.
4. Традиційні та інноваційні емпіричні методи психологічного обстеження осіб різного віку.
5. Психологічний аналіз вікових криз особистості
6. Специфіка провідного виду діяльності на кожному етапі онтогенезу особистості.
7. Психологічні особливості новоутворень підлітковості.
8. Теоретико-емпіричні засади геронтопсихології.
9. Феномен соціальної пам'яті про померлу людину
10. Геронтологічні аспекти пролонгування довгожителства

IV. Політика оцінювання

Політика викладача щодо студента

Вимоги викладача:

- обов'язкове відвідування навчальних занять;

- активність студента під час практичних та лабораторних занять;
- своєчасне виконання завдань самостійної роботи;
- виконання модульних контрольних завдань;
- відпрацювання занять, що були пропущені або не підготовлені (незадовільні оцінки) на консультаціях;

Не допустимо:

- пропуск занять без поважних причин;
- запізнення на заняття;
- користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття (за винятком дозволу викладача при необхідності виконання певних завдань, передбачених навчальною дисципліною);
- порушення дисципліни;
- списування та плагіат.

Поточний контроль проводиться на кожному практичному занятті. Він передбачає оцінювання теоретичної підготовки здобувачів вищої освіти із зазначеної теми (у тому числі, самостійно опрацьованого матеріалу) під час роботи на практичних заняттях та набутих навичок під час виконання завдань лабораторних робіт. Викладачем оцінюється повнота розкриття питання, цілісність, системність, логічна послідовність, вміння формулювати висновки, акуратність оформлення письмової роботи, самостійність виконання.

Модульна контрольна робота є складовою поточного контролю і здійснюється через проведення письмової роботи під час проведення останнього практичного заняття в межах окремого модуля. Кожен варіант модульної контрольної роботи складається з десяти тестових завдань, які оцінюються по одному балу, двох теоретичних завдань, кожне з яких оцінюється по 5 балів і третього – творчого завдання, яке потребує ґрунтовного аналізу проблеми і оцінюється максимальною кількістю 10 балів, тобто кожна МКР оцінюється 30б., що в підсумку становить 60б.

За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, працевлаштування, міжнародне стажування) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із викладачем.

Політика щодо академічної доброчесності

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- Самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання;
- Посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- Дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; дотримання принципів та положень Етичного кодексу психолога (<http://nsj.gov.ua/files/1448287570%D0%95%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0.docx.pdf>);
- Надання достовірної інформації про результати власної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

За порушення академічної доброчесності (плагіат, фальсифікація, списування, обман тощо) здобувачі освіти можуть бути притягнені до академічної відповідальності: повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо); повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; відрахування з Університету.

Списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (зокрема із використанням мобільних пристроїв). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час он-лайн тестування

Політика щодо дедлайнів та перескладання

Студент, який пропустив заняття має можливість його відпрацювати під час консультацій або за попереднім погодженням з викладачем, а також отримати бали за участь у конференції, підготовці статті тощо. Контрольні роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності балів). Перескладання модулів відбувається за наявності поважних причин. Студент здає екзамен, якщо його не влаштовує оцінка, або отримав недостатню кількість балів. На екзамені оцінки за поточний контроль зберігаються і додаються до екзаменаційних балів (максимально за екзамен 60б.). Оцінки МКР на екзамені не враховуються.

V. Підсумковий контроль

На екзамен виносяться питання, які потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отриманні знання і застосовувати їх під час розв'язання практичних задач.

Форма проведення екзамену – усна.

УІ. Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка
90 – 100	Відмінно
82 – 89	Дуже добре
75 - 81	Добре
67 -74	Задовільно
60 - 66	Достатньо
1 – 59	Незадовільно

УІІ. ПЕРЕЛІК ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ ПИТАНЬ

1. Місце вікової психології в системі психологічної науки.
2. Співвідношення між віковою психологією та іншими галузями психології.
3. Об'єкт вікової психології та його специфіка.
4. Предмет сучасної вікової психології.
5. Поняття про вік людини; різновиди віку.
6. Структура віку: центральні та часткові новоутворення, центральна та бічна лінії розвитку.
7. Динаміка віку. Соціальна ситуація розвитку. Революційні, еволюційні та ситуативні зміни психіки.
8. Поняття про когорту.
9. Розділи вікової психології.
10. Основні теоретичні проблеми вікової психології.
11. Основні практичні завдання вікової психології.
12. Практичне значення вікової психології.
13. Історичні витоки вікової психології.

14. Ідеї вікової мінливості психіки в працях учених XVII – XVIII ст.
15. Історія розвитку вікової психології у XIX ст.
16. Оформлення та розвиток вікової психології у XX ст.
17. Розвиток вікової психології в Україні.
18. Поняття про педологію.
19. Організаційні методи вікової психології.
20. Труднощі у проведенні психологічних обстежень осіб різного віку та шляхи їх подолання.
21. Особливості проведення спостереження, експерименту, опитування та тестування з особами різного віку.
22. Ключові питання онтогенезу психіки людини.
23. Основні умови психічного розвитку людини.
24. Фактори психічного розвитку людини.
25. Характер психічного розвитку людини.
26. Природа людини як суб'єкта розвитку.
27. Біологічні теорії онтогенезу психіки людини: рекапітуляції, дозрівання, етологічна.
28. Теорії наочіння: соціального наочіння, соціально-когнітивна.
29. Когнітивні теорії онтогенезу психіки людини: генетичної епістемології, інформаційна, культурно-історичного розвитку психіки.
30. Психоаналітичні теорії онтогенезу психіки людини: психосексуальна, психосоціальна.
31. „Я” теорії онтогенезу психіки людини: гуманістична, смислових систем.
32. Екологічна теорії онтогенезу психіки людини.
33. Показники психічного розвитку.
34. Основні тенденції онтогенезу психіки людини.
35. Основні закономірності онтогенезу психіки людини.
36. Поняття про сенситивні та критичні періоди розвитку. Вікові кризи.
37. Підходи до вікової періодизації психічного розвитку людини.

38. Критерії вікової періодизації психічного розвитку людини.
39. Періодизації на основі зовнішніх змін: календарна, біогенетична, біологічна, дентиції, педагогічна.
40. Періодизації на основі внутрішніх змін: когнітивних, психосексуальних, психосоціальних, психологічних новоутворень, провідного виду діяльності, соціальної ситуації розвитку.
41. Сучасна періодизація психічного розвитку людини.
42. Етапи розвитку дитини у пренатальному стані.
43. Вплив зовнішнього середовища на пренатальний стан дитини.
44. Криза новонародженого.
45. Період пристосування дитини до нових умов життя.
46. Фізичні стани новонародженого. Поняття про поліфазний та парадоксальний сон.
47. Вроджені фізіологічні та перцептивні механізми психічного розвитку і програми моторного розвитку новонароджених.
48. Розвиток чуттєвого пізнання новонароджених.
49. Розвиток емоційної сфери новонароджених.
50. Довільна поведінка новонароджених: феномени навчання, звикання та саморегуляції.
51. Встановлення стосунків між новонародженою дитиною та батьками. Явище бондінгу.
52. Центральне психологічне новоутворення періоду новонародженого.
53. Розвиток чуттєвого пізнання немовлят.
54. Розвиток моторики немовлят.
55. Особливості пізнавальної сфери немовлят: пам'ять, уява, увага, мислення.
56. Умови раннього мовленнєвого розвитку дитини; етапи, види, тенденції.
57. Емоційний розвиток немовлят: етапи, вікові особливості.
58. Ігри немовлят, їх різновиди.
59. Спілкування немовлят з дорослими. Виникнення прихильності. Стадії реакції дитини на розлучення з матір'ю (за Дж. Боулбі).

60. Становлення Я-концепції немовлят. Формування фізичного Я-образу.
61. Криза першого року життя: симптоми, шляхи подолання.
62. Центральні психологічні новоутворення немовлячого періоду.
63. Моторні навички та уміння у ранньому дитинстві.
64. Особливості пізнавальної сфери у ранньому дитинстві: сприймання, пам'ять, уява, увага.
65. Доопераціональна стадія розвитку мислення у ранньому дитинстві. Феномени Піаже.
66. Мовленнєвий розвиток у ранньому дитинстві. Егоцентричне мовлення. Білінгвізм.
67. Страхи та тривоги у ранньому дитинстві; їхні причини та різновиди.
68. Засвоєння соціальних норм і правил поведінки у ранньому дитинстві. Агресія. Асертивна і просоціальна поведінка.
69. Гра у ранньому дитинстві: різновиди, способи, функції.
70. Становлення Я-концепції у ранньому дитинстві.
71. Криза третього року життя: симптоми, шляхи подолання.
72. Центральне психологічне новоутворення раннього дитинства.
73. Розвиток сенсорно-перцептивної сфери у пізньому дитинстві.
74. Особливості пам'яті, уяви та уваги у пізньому дитинстві.
75. Конкретно-операціональне мислення у пізньому дитинстві.
76. Особливості мовленнєвого розвитку у пізньому дитинстві.
77. Страхи та тривоги у пізньому дитинстві.
78. Взаємини з батьками і ровесниками у пізньому дитинстві.
79. Дитяча дружба: стадії розвитку, функції. Модель Р. Селмана.
80. Концепції морального розвитку дитини (за Ж. Піаже, Л. Кольбергом).
81. Розвиток Я-концепції у пізньому дитинстві.
82. Криза сьомого року життя: симптоми, шляхи подолання.
83. Центральні психологічні новоутворення пізнього дитинства.

84. Загальні тенденції формування особистості підлітків.
85. Становлення Я-концепції підлітків.
86. Особливості самооцінки підлітків. Підлітковий егоцентризм.
87. Криза підліткового періоду: симптоми, шляхи подолання.
88. Підлітки у соціальному середовищі: стосунки з батьками і ровесниками.
89. Особливості дружби та товаришування у підлітковому віці. Підліткові компанії.
90. Підліткова культура та субкультура.
91. Моральні принципи, цінності та переконання підлітків. Рівні морального розвитку (за Л. Кольбергом).
92. Емоційно-вольова сфера підлітків. Причини депресивних станів.
93. Пізнавальна сфера підлітків: сприймання, пам'ять, уява, увага.
94. Стадія формальних операцій розвитку мислення підлітків.
95. Центральне психологічне новоутворення підліткового віку.
96. Формування особистої ідентичності в юності. Статуси ідентичності (за Дж. Марсія).
97. Становлення Я-концепції в юнацькому віці.
98. Криза юнацького віку: симптоми, шляхи подолання.
99. Етика самостійно вироблених моральних принципів в юності. Рівні морального розвитку (за Л. Кольбергом).
100. Соціальне середовище юнацтва. Спілкування з ровесниками та дорослими.
101. Емоційно-вольова сфера в юності. Дружба та кохання.
102. Пізнавальна сфера в юності: пам'ять, уява, увага, мислення.
103. Центральне психологічне новоутворення юнацького віку.
104. Теорія трансформації психології дорослої людини Р. Гулда.
105. Основні соціальні завдання ранньої дорослості.
106. Стадії когнітивного розвитку у дорослості (за У. Шейо).
107. Вікові особливості інтелекту, мислення, пам'яті, уваги у ранній дорослості.

108. Емоційні зміни у ранній період дорослості. Комплекс Іони.
109. Переоцінка життєвих цінностей у середній дорослості.
110. Погляди Р. Пека на психосоціальний розвиток у середній дорослості.
111. Криза середини життя: симптоми, шляхи подолання.
112. Когнітивний розвиток у середній дорослості: пам'ять, увага, мислення. Інтелектуальні зміни.
113. Емоційна сфера у середній дорослості.
114. Соціально-психологічні зміни у літньому віці.
115. Теорії старіння.
116. Когнітивний розвиток у літньому віці: сенсорно-перцептивна сфера, пам'ять, увага. Згасання інтелекту.
117. Емоційно-вольові зміни у літньому віці.
118. Стадії погодження з думкою про смерть.
119. Феномен соціальної пам'яті про померлу людину.
120. Геронтологічні аспекти пролонгування довгожителства.

VIII. Рекомендована література та інтернет-ресурси

Обов'язкова література

1. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія . Київ: Центр учбової літератури, 2007. С. 46-78.
2. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. 9-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 356 с.
3. Максименко С. Д. Основи генетичної психології. Київ: НПЦ Перспектива, 1998. С.78-109.
4. Миллер С. Психология развития: методы исследования. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 464 с.
5. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. 9-е изд. Москва: Издательский центр «Академия», 2004. 456 с.
6. Павелків Р. В ., Цигипало О. П. Дитяча психологія . Київ: Академвидав, 2008. С. 45-97.

7. Психология человека от рождения до смерти. Полный курс психологии развития / Под ред. А.А.Реана. Санкт-Петербург: «Прайм-ЕВРОЗНАК», 2005. 416 с.
8. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. 2-е вид. Київ, Академвидав, 2009.
9. Стюарт-Гамильтон Я. Психология старения . 3-е изд. Санкт-Петербург, 2002. 345с.
10. Хухлаева О. В. Психология развития: молодость, зрелость, старость . 3-е изд. Москва: Издательский центр «Академия», 2006. 389с.

Додаткова література

1. Абрамова Г. С. Практикум по возрастной психологии. 3-е изд. Москва: Издательский центр „Академия”, 2001. С.18-198.
2. Баттерворт Дж., М. Харрис Принципы психологии развития. Москва: "Когито-Центр", 2000. 350 с.
3. Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М. Словарь-справочник по психологической диагностике. Киев: Наукова думка, 1989. С. 157–159.
4. Возрастная психология: Детство, отрочество, юность: Хрестоматия / Сост. и науч. ред. В. С. Мухина, А. А. Хвостов. Москва: Академия, 2001. С.45-91.
5. Волков Б.С., Волкова Н.В. Детская психология: Логические схемы. Москва: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2003. 256 с.
6. Партико Т. Б. Методичні матеріали для вивчення курсу “Вікова психологія”. Для студентів III курсу напряму підготовки “Психологія” (денна форма навчання). Львів, ЛНУ, 2008. 46 с.
7. Психология развития. Словарь. *Психологический лексикон. Энциклопедический словарь в шести томах* / Под ред. А. Л. Венгера / Ред.-сост. Л. А. Карпенко; под общ. ред. А. В. Петровського. Москва: ПЕРСЭ, 2005. 176 с.
8. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста : 8-е изд. Санкт-Петербург, 2000. 324с.